

**«INNOVATIVE WORLD» ILMIY TADQIQOTLARNI QO'LLAB-
QUVVATLASH MARKAZI**

**«ZAMONAVIY ILM-FAN VA TADQIQOTLAR: MUAMMO VA
YECHIMLAR» NOMLI 2025-YIL № 4-SONLI ILMIY, MASOFAVIY,
ONLAYN KONFERENSIYASI**

**ILMIY-ONLAYN KONFERENSIYA TO'PLAMI
СБОРНИК НАУЧНЫХ-ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЙ
SCIENTIFIC-ONLINE CONFERENCE COLLECTION**

Google Scholar

ResearchGate

zenodo

ADVANCED SCIENCE INDEX

Directory of Research Journals Indexing

www.innoworld.net

O'ZBEKISTON-2025

Volume 2 Issue 4 | 2025 |

+99894 5668868 | @Anvarbek_PhD

Page | 2

INSON ONGIDA 'YOSH' KONSEPTINING KOGNITIV TUZILMASI VA SEMANTIK QATLAMLARI**Azimova Sevara Abdulla qizi**

Andijon davlat chet tillari institut o'qituvchisi

ORCID: 0009-0008-4580-1985

Yoshning kognitiv-semantik modeli kollektiv ong tomonidan shakllangan til birliklarining barqaror ma'nolari va talqinlarini aks ettiruvchi gradatsiya, qarama-qarshilik, normativlik, baholash, obrazlilik va stereotiplash kategoriyalariga asoslanadi.

Yosh konsepti insonning dunyoqarashi va ijtimoiy-madaniy tajribasining muhim tarkibiy qismi bo'lib, uning kognitiv va semantik strukturasi alohida tadqiqot obyekti hisoblanadi. Ushbu konseptning murakkab tabiati uni turli daraja va o'lchamlarda tahlil qilishni talab qiladi.

Yosh konseptining markaziy yadrosi biologik vaqt tushunchasi atrofida shakllangan bo'lib, u insonning hayot sikli davomida sodir bo'ladigan o'zgarishlarni aks ettiradi. Konseptning asosiy yadrosi uch fundamental komponentni o'z ichiga oladi: biologik yosh (organizmning fiziologik rivojlanish darajasi), xronologik yosh (tug'ilgandan boshlab o'tgan vaqt miqdori) va psixologik yosh (shaxsning ruhiy rivojlanish darajasi).

Yadro atrofida joylashgan yaqin periferiya ijtimoiy-madaniy kontekstda shakllanuvchi ma'nolarni o'z ichiga oladi. Bu qatlamda yosh bilan bog'liq ijtimoiy roller joylashgan. Masalan, bolalik, o'smirlik, yoshlik, o'rta yosh va keksalik kabi ijtimoiy kategoriyalar ushbu qatlamning asosiy elementlaridir. Har bir kategoriya o'ziga xos xususiyat, vazifa va ijtimoiy pozitsiyalar bilan tavsiflanadi. Uzoq periferiya esa konseptning madaniy-etnik o'ziga xosliklarini, individual tajribalarni va assotsiativ bog'lanishlarni o'z ichiga oladi. Bu qatlamda ma'lum yosh bilan bog'liq an'ana, marosim, bayram va madaniy amaliyotlar joylashgan. Shuningdek, bu yerda yosh bilan bog'liq metafora, ramz va obrazlar ham mavjud.

Yosh konsepti yagona izolyatsiya qilingan birlik emas, balki boshqa konseptual maydonlar bilan chambarchas bog'langan murakkab tizimdir. Eng muhim bog'lanishlar vaqt, hayot, o'lim, salomatlik, go'zallik, donolik, tajriba, o'rganish va rivojlanish konseptlari bilan amalga oshadi.

Vaqt konsepti bilan bog'lanish yosh tushunchasining temporal tabiatini belgilaydi. Yosh vaqtning o'tishi natijasida yuzaga keladigan o'zgarishlar sifatida idrok etiladi. Bu bog'lanish orqali yosh nafaqat statik holat, balki dinamik jarayon sifatida tushuniladi. Insonlar yoshni o'tmish, hozirgi va kelajak kontekstida baholaydilar.

Hayot va o'lim konseptlari bilan bog'lanish yosh tushunchasining ekzistensial jihatlarini shakllaydi. Yosh hayotning cheklanganligi va vaqtning qaytmas tabiatini anglashga yordam beradi. Bu bog'lanish orqali har bir yosh bosqichi o'ziga xos qiymat va ma'noga ega bo'ladi.

Yosh konseptining semantik tuzilishi bir nechta mikromaydonga bo'linadi. Har bir mikromaydon o'ziga xos leksik birlik, frazeologizm va diskursiv shakllar bilan ifodalanadi. Temporal mikromaydon yosh bilan bog'liq vaqt ko'rsatkichlarini

o'z ichiga oladi. Bu yerda "erta", "kech", "o'z vaqtida", "muddatidan oldin", "muddatidan keyin" kabi temporal belgilovchilar muhim rol o'ynaydi. Shuningdek, "yosh", "keksa", "o'rta yoshli", "voyaga yetgan" kabi to'g'ridan-to'g'ri yosh ko'rsatkichlari ham ushbu mikromaydonga kiradi.

Yosh konsepti har bir inson uchun individual ma'no kasb etadi. Bu individual variantlar shaxsiy tajriba, psixologik xususiyatlar va shaxsiy qadriyatlar tizimi asosida shakllanadi. Ba'zi odamlar yoshni ijobiy hodisa sifatida qabul qilsalar, boshqalari uni muammo yoki cheklash sifatida ko'rishlari mumkin.

Individual variantlarga ta'sir etuvchi omillar orasida shaxsiy tajriba, sog'liq holati, ijtimoiy muhit, kasb faoliyati va oilaviy vaziyat muhim rol o'ynaydi. Masalan, sportchi yoki san'atkorlar uchun yosh konsepti boshqa kasb vakillaridan farqli ma'no kasb etishi mumkin.

Yosh konsepti vaqt o'tishi bilan o'zgarib turadi. Ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlar, tibbiyot taraqqiyoti, demografik jarayonlar va madaniy transformatsiyalar yosh tushunchasiga ta'sir ko'rsatadi. Zamonaviy jamiyatda umr ko'rish davri oshganligi sababli keksalik konsepti qayta ko'rib chiqilmoqda. Texnologik taraqqiyot ham yosh konseptiga yangi ma'no qo'shmoqda. Raqamli texnologiyalar sohasida "raqamli yosh" tushunchasi paydo bo'ldi. Bu tushuncha insonning texnologik moslashish qobiliyati va raqamli savodxonlik darajasi bilan bog'liq.

Ko'rinadiki, yosh konseptining kognitiv va semantik strukturasi murakkab, ko'p qirrali va dinamik tizimdir. Uning tahlili insonning o'zini va atrofidagi dunyoni qanday anglashi haqida muhim ma'lumotlar beradi. Konseptning turli komponentlari – yadrosi, periferiyasi, mikromaydoni va pragmatik jihatlari – birgalikda insonning yosh haqidagi tushunchalarining to'liq manzarasini yaratadi.

Kelajakdagi tadqiqotlar uchun yosh konseptining madaniyatlararo qiyosiy tahlili, uning diskursiv ifodalanish usullari va zamonaviy ijtimoiy o'zgarishlar ta'sirida transformatsiyasi muhim yo'nalishlar hisoblanadi. Shuningdek, raqamli davr sharoitida yosh konseptining yangi konnotatsiyalari va ifodalanish shakllarini o'rganish ham dolzarb vazifa bo'lib qolmoqda.

Adabiyotlar ro'yhati:

1. Yuldasheva, G. *Inson konseptining kognitiv modeli: til va tafakkur birliklarida ifodalanishi*. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2020. — 187 b.
2. Телия В.Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. – М.: Школа "Языки русской культуры", 1996. – 288 с.
3. Красных В.В. Этнопсихоллингвистика и лингвокультурология. – М.: Гнозис, 2002. – 284 с.

